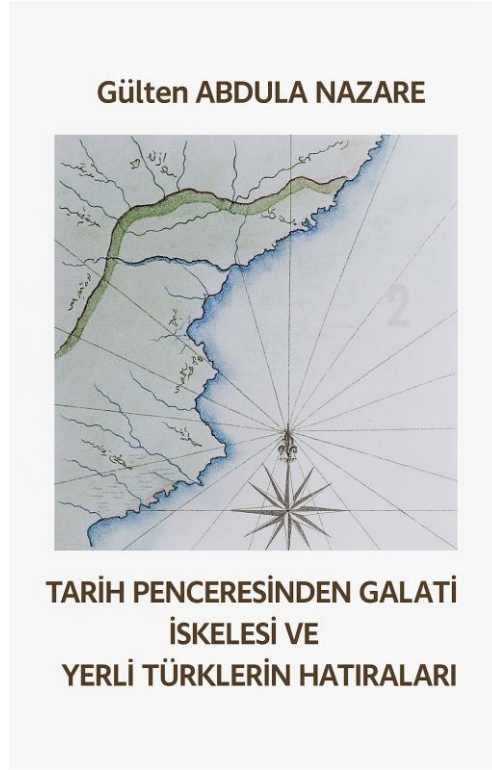

Gülten Abdula Nazare, *Tarih Penceresinden Galati İskelesi ve Yerli Türklerin Hatıraları*, Editura Boema, 1. Baskı, Galati 2024, 248 Sayfa, ISBN: 978-606-012-317-0.

İbrahim ÇİMEN*

Türkiye ile Romanya arasındaki tarihsel ve kültürel bağlar, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki varlığı ve Dobruca ile Tuna boylarındaki Türk topluluklarının geçmişi açısından zengindir. Osmanlı arşiv belgelerinde kasaba olarak geçen Kalas (Galati) Tuna Nehri sahilinin sol tarafında, Bükreş'in kuzeydoğusundadır. Eserin temel teması, Tuna boyunda stratejik bir Osmanlı liman şehri olan Galați'nin tarihini ve bu şehirde yaşamış Türklerin kolektif hafızasını "tarih penceresinden" bakarak bir araya getirmek olarak özetlenebilir. Yazar, bir yandan arşiv belgeleri ve tarihsel veriler ışığında Galați/Kalas iskelesinin ekonomik, sosyal ve idari tarihini

ortaya koymayı amaçlamış, diğer yandan da bölgede yaşamış Türklerin anılarını kayıt altına alarak bu tarihi deneyimin insani boyutunu yansıtmak

* Türkçe Öğretmeni, Türkiye Maarif Vakfı, Bükreş/Romanya, ORCID: orcid.org/0000-0002-6898-3977, E-posta: icimen@turkiyemaarif.org

OPEN ACCESS

istemiştir. Kitabın başlığında da vurgulandığı üzere “tarih penceresinden” bakış, geçmişe objektif bir tarihçi gözüyle eğilmeyi; “yerli Türklerin hatıraları” ifadesi ise sübjektif hafıza unsurlarını değer verip derlemeyi ifade eder. Bu yaklaşım, eserin çift katmanlı doğasını açıklar: belgesel tarih ve sözlü tarih birlikteliği.

Kasabanın yerlisi olan Gülten Abdula’nın *Tarih Penceresinden Galaşi İskeleyi ve Yerli Türklerin Hatıraları* adlı eseri, Osmanlı döneminde Galaşi (Kalas) limanının tarihini ve bu bölgede yaşayan Türk toplumunun anılarını bir araya getiren özgün bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar bu çalışmayı hazırlamaktaki amacını “*Maksadım belgelere dayanarak doğduğum, büyüdüğüm ve hala yaşadığım, Galaşi/Kalas şehri hakkında gerçeği söylemek, eksik bilgileri tamamlamak ve kimliğimizi unutturmamaktır.*” şeklinde ifade etmektedir.

Eserin yazarı emekli eğitimci Gülten Abdula (Nazare), 1946 yılında Romanya’nın Galaşi şehrinde dünyaya gelmiştir. Pedagoji Enstitüsü Romen Edebiyat Bölümü mezunudur. Abdula, Romanya’daki Türk toplumu içerisinde aktif bir figür olup Romanya Demokrat Türk Birliği (RDTB) Galaşi Şubesi Başkanlığı ve Aşağı Tuna Araştırma Geliştirme Eğitim ve Kültür Merkezi Başkanlığı görevlerini yürütmektedir. 1989 sonrası dönemde Türkiye ile Romanya arasındaki kültürel bağların güçlenmesi yolunda üstün çaba sarf eden Abdula, bu katkıları nedeniyle 2018 yılında Türkiye Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu tarafından ödüle layık görülmüştür.

Yazar, aynı zamanda edebiyat ve tarihle iç içe bir entelektüel olup hem şair kimliğiyle kültürel üretim yapan hem de tarihsel araştırmalar yürüten bir çevirmen ve gazetecidir. 15 kitabı yayınlanmıştır. Abdula, aynı zamanda Rumeli Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi (RUBASAM) Romanya temsilcisi olarak diaspora ile anavatan arasındaki iletişimi sağlamaktadır. Yazarın bu birikimi ve misyonu, incelediğimiz eserin satırlarına da yansımakta; bilimsel merak ile toplumsal hafızayı buluşturan bir perspektif sunmaktadır.

Eser, bir akademik yayınevi yerine yazarın mensubu olduğu - Romanya Demokrat Türk Birliği- sivil toplum kuruluşunun desteğiyle basılmıştır. 248 sayfa (185 sayfa ana metin + 37 sayfa ekler + 16 sayfa resimler). Kitap, orta boy (21 cm) basım olup ciltlidir (karton kapak).

“Tarih Penceresinden Galaşı İskeleyi ve Yerli Türklerin Hatıraları” adlı eser, temel olarak iki ana bölüme ayrılabilir bir yapı sergilemektedir:

Kitabın ilk bölümü, akademik tarih araştırması formatında hazırlanmıştır. Gülten Abdula, bir giriş ve genel çerçeve ile başladığı bu bölümde önce Tuna Nehri ve Osmanlı döneminde Romanya’nın durumuna ilişkin arka plan bilgileri sunmaktadır (coğrafi ve tarihsel bağlam). Ardından Galaşı (Osmanlı kaynaklarındaki adıyla Kalas) şehrinin tarih sahnesine çıkışını ve Osmanlı idaresi altındaki rolünü ele almaktadır. Bu tarihsel kısım, çeşitli alt başlıklara ayrılmıştır:

Galaşı’nın İlk Dönemleri başlıklı alt bölümde şehrin etimolojisi, ilk yerleşim izleri ve stratejik konumu tartışılmaktadır. Yazar, Evliya Çelebi’nin seyahatnamesi ve Piri Reis’in haritası (kitabın kapağında da bu harita kullanılmış) gibi kaynaklara atıfla Galaşı’nın Osmanlı öncesi ve erken Osmanlı dönemi önemini vurgular.

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı egemenliğinde Boğdan (Moldova) Prensiği’nin bir parçası olan Galaşı/Kalas, Tuna üzerindeki kritik iskelelerden biri hâline gelmiştir. Osmanlı Döneminde Galaşı Limanı isimli alt bölümde limanın ticari faaliyetleri (hububat, kereste ve tuz ticareti gibi) ve uluslararası önemi anlatılır. Yazar, Galaşı limanının 19. yüzyılda Moldova’nın “üç harikası”ndan biri olarak görüldüğünü ve hatta Marsilya limanıyla karşılaştırıldığını belirtir. Limanın güvenliği için Osmanlı idaresinin aldığı önlemler (askeri vapurların devriyesi gibi) ve Avusturya’nın Tuna’da seferler başlatmasının etkileri de incelenir.

Osmanlı Devleti’nin Galaşı’da bir şehbenderlik (konsolosluk) kurması ve diğer yabancı devletlerin de ticari konsolosluklar açması Kalas’ta Osmanlı İdari Varlığı ve Konsolosluklar başlıklı bu kısımda ele alınır. Yazar, Osmanlı arşiv belgelerine dayanarak konsolosluğun kuruluşunu, işleyişini ve bölgedeki Müslüman tebaa ile ilişkilerini detaylandırmaktadır. 19. yüzyılda Kalas’ta Osmanlı Konsolosluğu’nun faaliyetleri, yerel Müslümanların haklarının korunması ve ticari anlaşmazlıkların çözümü gibi konular incelenir.

Galaşı’da Osmanlı döneminde inşa edilmiş Hamidiye Camii ve Müslüman mezarlığı üzerine ayrı alt başlıklar bulunmaktadır. Bu kısımda Abdula, Galaşı Müslümanlarının ibadet yerlerinin kuruluş hikâyesini ve bu yapıların dönem içindeki durumunu anlatır. Özellikle Hamidiye Camii’nin

1890’larda Osmanlı sultanı II. Abdülhamid’in izni ve hem Osmanlı Devleti’nin hem de yerel halkın katkısıyla inşa edilmesi süreci önemli bir örnek olarak sunulmuştur. Müslüman mezarlığına dair hatıralar ve mezarlığın akıbeti de burada yer alır.

19. yüzyılda Galați, sadece ticaretle değil, aynı zamanda siyasi ve askerî olaylarla da anılmıştır. Yazar, “Galați: Casusların Başkenti” başlıklı bölümde, bölgenin uluslararası entrikalardaki yerine işaret eder. Bu kapsamda 1821’deki Filiki Eteriya (Rum Yunan bağımsızlık örgütü) isyanının Kalas’taki yansımaları, bölgedeki Ermeni ve Rum faaliyetleri ve Rusya’nın Boğazlar ve Tuna üzerindeki nüfuz çabaları detaylandırılır. Galați’nin 19. yüzyıl başlarında farklı istihbarat faaliyetlerine sahne olduğu ve “casusların buluşma noktası” şeklinde anıldığı vurgulanır.

Osmanlı-Rus savaşlarının (özellikle 1806-1812 ve 1877-78 savaşlarının) Galați bölgesine etkileri de Savaşlar ve Esirler bölümünün sonunda incelenmektedir. “Savaşlarda Esir Düşen Osmanlı Askerlerinin Son Durağı: Kalas” başlıklı alt kısımda, Tuna cephesinde Ruslara esir düşen Osmanlı askerlerinin Galați/Kalas’ta tutulması ve sonrasında yaşananlar anlatılır. Abdula, arşiv belgelerine dayanarak esirlerin durumunu, esir değişimlerini ve barış antlaşmalarının bölgedeki yansımalarını aktarmaktadır. Bu tarihsel birikim, kitabın ilk bölümünü oluşturan akademik çekirdeği teşkil etmektedir.

Kitabın ikinci ana bölümü, Galați’de yaşamış Türk ailelerinin ortak hafızasını ve yazarın bizzat derlediği anıları içermektedir. Bu kısım, birinci bölümden üslup ve içerik olarak farklılaşarak sözlü tarih ve anı türüne yaklaşır. “*Acı ve Tatlı Hatıralar*” başlığı ile başlayan bu bölümde Abdula, kendi kişisel anılarıyla birlikte toplumun çeşitli üyelerinin hatıralarını da aktarmaktadır. İkinci bölümün içeriği de çeşitli alt başlıklara ayrılmış olup her birinde farklı bir tema veya tanıklık ön plana çıkmaktadır:

Milletimin Sesi başlıklı alt bölüm, Galați’deki Türk toplumunun sesini, kültürünü ve kimliğini canlı tutma çabasını anlatan giriş niteliğinde bir yazıdır. Yazar burada hatıralar kısmına geçerken amaç ve motivasyonunu ortaya koyar. Kendi ifadesiyle “*Bu bölümü yazmaya karar verdiğimde düşündüm... Amacım kimseyi rahatsız etmek değil, tam tersine, eskileri bilerek bugünü ve yarını dostça, barış içinde yaşamaya devam etmektir.*” şeklinde bir ön açıklama yapar. Bu sözler, hatıraların paylaşılmasının toplumsal birlik ve barış mesajıyla yapıldığını gösterir.

Galați'de / Kalas'ta Yaşam başlığı altında, 20. yüzyıl ortalarında Galați şehrinde çok kültürlü bir mahallede geçen günlük yaşam betimlenir. Abdula, çocukluk yıllarının Galați'sini anlatırken Türk, Rumen, Rus, Yahudi, Ermeni, Lipovan (Eski Rus) ve diğer toplumların bir arada, komşuluk içinde yaşadığı bir ortamı resmetmektedir. Bu bölümde geleneksel mahalle kültürü, okulla ilgili anılar ve farklı etnik kökenden çocukların dostluğu sıcak bir dille aktarılır.

Galați'de Eski Bayramlar adlı bölümde yazarın ve toplumun büyüklerinin hatıralarına dayanarak, geçmişte Galați'de Ramazan ve Kurban Bayramı kutlamalarının nasıl yapıldığı anlatılır. Türk ailelerinin bayram hazırlıkları, camideki bayram namazları, mahalledeki bayramlaşmalar ve çocuklukta yaşanan sevinçler tasvir edilir. Bu kısım, kültürel sürekliliğin altını çizen nostaljik bir tonda yazılmıştır. Ayrıca Romanya'daki Türklerin Türkiye ile manevi bağlarını bayramlar aracılığıyla nasıl canlı tuttukları okuyucuya yansıtılır.

Zaman Tünelinden Karışık Hatıralar bölümü, doğrudan doğruya Gülten Abdula'nın kendi yaşam öyküsünden kesitler sunan bir otobiyografik anlatıdır. Yazar, 1946'da doğumu ile başlayan hayat hikâyesinde ailesini, eğitim hayatını ve toplumsal deneyimlerini içtenlikle paylaşır. Örneğin, Rumen vatandaşlığına geçiş sürecinde babasının yaşadığı duygusal anıyı aktarması, Osmanlı tebaasından Romanya vatandaşlığına geçen Türklerin hissiyatını yansıtır. Yine çocukluğunda mahalle kültürü, gençlik dönemi ve öğretmen olarak görev yaptığı yıllara ait anekdotlar bu kısımda yer alır. Abdula, hem kendi ailesinin hikâyesini hem de etrafındaki Türk toplumunun müşterek tecrübelerini bir "zaman tüneli" metaforu ile sunmaktadır. Bu bölümde anlatılanlar arasında, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Galați Türklerinin karşılaştığı zorluklar, 1940'lar ve 50'lerdeki sosyal değişimler ve komünist dönemdeki hayat koşulları da bulunmaktadır.

Üzüntülü Anılar & Yaşayan Ölü kitapta yer alan diğer bir alt başlık. Bu alt başlıklarda, toplumun hafızasında yer etmiş hüznü olaylar ve travmatik deneyimler dile getirilir. Özellikle "Yaşayan Ölü" kısmında 1980'lerde Bulgaristan Türklerine uygulanan zulüm ve asimilasyon politikalarına Galați'den tanık olma durumu anlatılır. Radyodan gelen haberlerle Bulgaristan'daki Türklerin maruz kaldığı baskıları öğrenen yöre halkının hissettiği derin üzüntü ve çaresizlik, "yaşayan ölü" benzetmesiyle ifade edilmiştir. Bu sayede yazar, sadece kendi toplumunu değil, Balkan

coğrafyasındaki tüm soydaşların acılarını da hatıralar bütününe dâhil etmektedir.

“Mokan” başlıklı kısım, Galați’deki bir Türk-Tatar ailenin göç hikâyesini içeren bir hatıratır. Bu bölüm, yazarın kendisine ulaştırılan yazılı bir anıya dayanmakta olup, küçük bir çocuğun “Mokan” adlı atıyla olan bağı üzerinden bir dramatik göç öyküsü anlatır. Hikâyede, Tuna Nehri kenarında atıyla oynarken boğulma tehlikesi geçiren bir çocuğun Mokan sayesinde kurtuluşu ve daha sonra ailenin Türkiye’ye göç ederken bu sevgili atını satmak zorunda kalışı duygusal bir dille işlenmiştir. “Mokan” bölümü, sözlü tarih derlemelerinin kitaba zenginlik katan örneklerinden biridir ve nesilden nesile aktarılan değerlerin (örneğin bir hayvan dostluğu) bile belgelendiğini gösterir.

Tuna’da Şiir Dokumak isimli ikinci bölümün sonunda yer alan bu kısım, âdeta bir epilog (son söz) görevi görmektedir. Yazar, Tuna Nehri’ne ve bu coğrafyaya duyduğu sevgiyi şiirsel bir üslupla ifade etmektedir. Bu bölümde, Tuna boylarında yazılmış şiirlerden veya yazarın kendi dizelerinden alıntılara yer verilir. Nitekim kitabın başında Namık Kemal Yıldız’a ait bir dizeyle açılış yapılması (Tuna’ya selam gönderen mısralar) eserin genelinde edebî bir ton olduğunu gösteriyordu. “Tuna’da Şiir Dokumak” bölümü, tarih ile hatıraların birleştiği bu çalışmaya lirik bir son dokunuş sağlar; Tuna Nehri metaforu ile geçmiş ile bugün arasında bir köprü kurulur.

Kitabın sonunda üç ek bulunur. Ek-1, Gazi Üniversitesi’nden tarihçi Yrd. Doç. Dr. Galip Çağ’ın “Osmanlı Tunası’nda Bir Mabet İnşası: Kalas (Galați) Hamîdiye Camii-i Şerîfi” başlıklı akademik makalesidir. Bu ek, Hamidiye Camii’nin inşa sürecini Osmanlı arşiv belgeleri ışığında detaylandıran, bilimsel bir çalışmadır ve 19. yüzyılda devlet-toplum iş birliğinin örneğini sergiler. Ek-2, Galați Kültür Müdürlüğü’nden Marius Mitrofu’nun “Moldova’da İlk Müslüman İbadet Yeri: Hamidiye Camii” başlıklı makalesidir. Mitrofu’nun çalışması, Hamidiye Camii hakkında Romanya’da bugüne dek az bilinen verileri ortaya koymakta ve caminin 1980’lerdeki yıkılışına kadar geçirdiği evreleri hem Türkçe hem İngilizce özetle sunmaktadır. Ek-3 ise “Galați’de Türklerin Ölmesine Bile İzin Verilmiyor” başlıklı, Viata Libera gazetesinde 30 Mart 2010 tarihinde yayınlanmış Victor Cilincă imzalı bir haber yazısının Türkçe çevirisidir. Bu gazetecilik metni, günümüzde Galați Türk toplumunun mezarlık sorunu ve karşılaştığı bürokratik engelleri ele almaktadır. Özellikle Türklerin kendi şehirlerinde defnedilme zorlukları ve bu konuda yerel idareyle girişimler trajik bir örnek

olarak sunulmuştur. Ek-3, kitabın hatıralar bölümünü güncel bir sorunla ilişkilendirerek geçmiş ile günümüz arasında bağ kurmaktadır.

Yazarın amacı, kendi ifadesiyle, bu çalışmayı yalnızca geçmiş kayıtlar altına almak için değil, aynı zamanda geçmişin bilgisiyle günümüze ve geleceğe dostluk ve barış içinde yön verebilmek için kaleme almaktır. Abdula, hatıraları paylaşarak toplumlar arasındaki anlayışı geliştirmeyi ümit ettiğini belirtir. Özellikle Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın "*Herkesin önce kendi ecdadının mirası üzerinde durması gerekir.*" sözünü alıntılararak, geçmişini bilen bireylerin farklı kültürlerle daha sağlıklı ilişki kurabileceği mesajını vurgular. Bu, kitabın amacının sadece bir nostalji veya yerel tarih sunumu olmadığını; aynı zamanda kimlik bilinci ve kültürel hoşgörüye dair evrensel bir mesaj taşıdığını gösterir. Kitapta kullanılan kaynakların niteliği genel olarak birincil ve güvenilir kategoridedir. Başta Osmanlı arşiv belgeleri olmak üzere, dönemin resmî kayıtları eserin belkemiğini oluşturur. Ayrıca yazarın alanında uzman tarihçilerin çalışmalarına dayanması, bilgilerin sağlamasını yapar niteliktedir. Sözlü ve hatıra kaynakları ise akademik çalışmalarda yardımcı (destekleyici) kaynak kategorisine girer; Abdula da bu tür malzemeyi bilimsel veri olarak değil, hikâyesini zenginleştiren insani unsurlar olarak değerlendirmiştir. Kitapta her bölüm sonunda veya metin içinde referanslar belirtilmiş, ancak bağımsız bir "Kaynakça" dizini yer almamıştır – bunun yerine referanslar dipnotlarda verilmiştir. Yine de yazar Ek-1 ve Ek-2'de eklenen makalelerin kendi bibliyografyalarını da ekleyerek toplam kaynak çeşitliliğini artırmıştır.

Özetle, Gülten Abdula'nın eseri bir yandan akademik bir tarih çalışması, diğer yandan da sözlü tarih ve hatıra derlemesi niteliği taşır. Bu ikili yapı sayesinde kitap, okuyucuya Galați'nin tarih sahnesindeki yerini belge ve araştırmalarla aktarırken, aynı zamanda bu tarihin insanlarda bıraktığı izleri kişisel hikâyeler yoluyla hissettirmektedir.